O USTAWIE
EDUKACYI NARODOWEY
W KRAIACH RZECZYPOSPOLITEY.

Uſtanawiaiąc Rzplta na Seymie Roku 1775. Kommiſsyą Edukacyi Narodowey, a na Seymie naſtępnym obiaśniaiąc i utwierdzaiąc też Uſtawę, uczyniła wychowanie młodzi ſprawą rządu. Przewodnictwo, opieka, mądra przezorność Nayiaśnieyſzego Pana; gorliwość i oświecenie niektórych znakomitſzych Obywatelów z Senatu, Miniſterium, i koła Rycerſkiego, wyprowądziły uſtawę tak piękną wpośrzód burźliwych Rzplitey czaſow, z pomiędzy tłumu uſtaw żałoſnych i haniebnych dla Polſki. Utworzony zoſtał Urząd naywyżſzy z przezacnych świetnością Krwi, mądrością i żądzą dobra poſpolitego, przez wybor Narodu zebranych Mężow, których daleka od oſobiſtych pożytków chęć ſłużenia Oyczyznie na publiczne w Kraiu i za granicą uwielbienia zaſłużyła. Naznaczony cel ſtarań i dozoru Kommiſsyi: Edukacya Młodzi Polſkiey, ktoraby dała Oyczyznie Synów gruntownie oświeconych przez nauki dla ſpołeczności i dla każdego z oſobna pożyteczne, Synów cnotliwych, przez wpaianie Religii, poczciwości, miłości ſwego Kraiu. Do pewnieyſzego otrzymania tak zacnego i ważnego końca oſądziła Rzplta za ſrzodek przyzwoity i ſkuteczny, oddać teyże Kommiſsyi zawiadowanie i ſzafunek dochodów publicznych, na Edukacyą poświęconych, iako naylepiey znać maiacey wſzyſtkie udziału ſwego potrzeby: oſądziła nadać iey władzę ſądową z pewnym określeniem ku dzielnieyſzemu i pewnieyſzemu dochodzeniu i zabeśpieczeniu funduſzu. W naturze tey uſtawy, w ſpoſobach do iey zagruntowania i z niey korzyſtnia opatrzonych, okazała Rzplta mądrość i Patryotyczną gorliwość ſwoią, a Urząd od Niey utworzony zabrał ſię z naywiękſzą przezornością i pilnością do wykonania wielkich obowiązków, które prawo nań włożyło i które właſna iego ku Oyczyznie miłość niezmiernie mu ſłodkiemi czyniła. W urządzeniu nauk nie idąc naśladowniczym krokiem, prawdziwą użyteczność Kraiu, rzetelne dobro każdego Obywatela przed oczyma zawſze maiąc, taki wybrała układ, który umieiętności Fizyczne z Moralną nauką łącząc, wyſtawićby dobrego chrześcianina, dobrego Obywatela zdołał. Przepiſy iey, pewne dni w Mieſiącach, pewne godziny w dniach uroczyſtych, na cwiczenia i wykonania obowiązków wiary Swiętey wyznaczaią: naukę poczciwego życia i powinności Obywatelſkich przez cały ſzkolnego biegu przeciąg, ſtóſownie do wieku i powołania młodych Polaków prowadzić nakazuią, ſtaranie o zdrowie młodzi, o wzmocnienie ſił i zahartowanie duſzy, cwiczenia żołnierſkie, wpaianie ducha męſtwa i waleczności, całą zgoła Fizyczną i Obywatelſką Edukacyą iak nayuſilniey i w wyſzczegulnieniu zalecaią. Stan Nauczycielſki uſtanowiony i pewnemi prawami opiſany, Szkoły Główne w Katedrach ſwoich urządzone co do nauk lekarſkich i cerulickich, ku pożytkowi całego kraiu zdolnemi Nauczycielami opatrzone, co do nauki prawa kraiowego przez podawanie prawa natury i narodów przyſpoſobione, Seminarya Nauczycielów na Szkoły narodowe zaprowadzone, konwikty na ubożſzą Szlachtę iedne polepſzone, drugie na nowo założone; w których na dwieście blisko młodzi koſztem funduſzu Edukacyinego utrzymywanych, ćwiczenie w nauce i cnocie bierze: kſiążki elementarne ubożſzym uczniom darem rozdawane, Szkoły parafialne pomnożone i kſiążkami zaſilone, inſtrumenta do fizycznych i matematycznych umieiętności, do ogulnego rozmiaru kraiu naylepſzych w Europie rzemieślników roboty ſprowadzone; te i inne ſtarań Kommiſſyi Edukacyiney ſkutki oczewiſtemi ſą troſkliwości iey o dobro Oyczyzny ſobie powierzone dowodami. Nic iey nie było pożądańſzego, iako zamyſły i roboty ſwoie pod ſąd oświeconey narodowey powſzechości poddać. Tym końcem uſtawy Edukacyi, iako ſkład prawideł poſtępowania ſwego, i zbiór przepiſów na świat wydać rozkazała; tym końcem coroczne uczniów popiſy w przytomności zaproſzonych obywatelów odprawiać, oraz corocznie od generalnych Wizytatorów Szkół donieſienia do ſiebie przeſyłać rozrządziła.

Dały ſię widzieć wielorakie nauk, że inne zamilczę, geometrycznych pożytki, kiedy kikadzieſiąt uczniów na rozmiary w ſąſiedzki kray wezwanych, i ſławą dla tuteyſzych nauk, i zyſkami ſwemi utwierdzaią, i zachęcaią drugich do korzyſtania z użyteczności przepiſów. W żadnym kraiu wprowadzenie układów poprawy i odmiany nie idzie z łatwością; w żadnym dziele człowieka nie maſz zupełney doſkonałości. Czas, doświadczenie i wytrwanie, dozór zwierzchności, zaręczyć mogą ſproſtowanie, coby ieſzcze niebyło w ſwey kłubie, i wykonanie zawſze trudne, acz naylepſzych uſtaw. Dzieła przez ſię dobre, chociaż od niedoſkonałości niewolne, nigdy ſię nie lękaią ſłuſznego ſądu i gorliwey o dobro publiczne chęci, która niewykorzenia, gdzie hodować, nie wywraca, gdzie odnowić i wſpierać, nie niſzczy, gdzie poprawić potrzeba.

Funduſz na ten zamiar od Rzpltey wyznaczony, święty ieſt i niezgwałcony. Bo cel iego nayważnieyszy i od dobra Oyczyzny iſtotnie nie oddzielny. Bo ſtan nauczycielſki, który ſię nim utrzymuie, tak poważanym i nadgródzonym być w narodzie po-

winien, iak ieſt potrzebnym i zacnym. Bo niepodobna ieſt znaleść w zgromadzeniach Zakonnych, ani powołania, ani przyſpoſobienia do tey przyſługi niemaiących zdatnych i wyrobionych nauczycielów, ile rozrządzenie i liczba Szkół wyciąga (a). Bo za odmianą w tey rzeczy, poſzłoby zamieſzanie i wywrócenie iuż dobrze zawziętych początków, zniſzczenie tego, co ſię iuż zrobiło, a niebyłaby żadna nadzieia, aby co lepſzego na to mieyſce naſtąpić mogło. Bo Rzplta znaiąc to dobrze, iż ani ſłuſzność, ani przyzwoitość, niepozwalała na inſzy koniec obracać funduſzu Po Jezuickiego, iako na zamiar od fundatorów założony, to ieſt: posług Duchownych i Edukacyi młodzi, znaiąc, iż niemiała prawa ſzczegulnych własności na co innego, prócz tego, co ſię właścicielom podobało, obracać; wiarą publiczną zaręczyła, rzeczonemu funduſzowi beśpieczeńſtwo. Dla tego Konſtytucyą 1775. nakazane ſą z JJ. XX. Biſkupami konkordaty około obowiązków Duchownych, na które z mocy tych konkordat znaczna część dochodów wydawana bywa. Bo odmieniać użycie funduſzu tego, lub zmnieyſzać go, kiedy ieſzcze wiele potrzeb do Edukacyi bez doſtatecznego dochodu zoſtaie, byłoby niſzczyć intencye fundatorów, wzruſzać zapewnione uroczyſtości od Stanów Rzpltey beśpieczeńſtwo, przytępiać chęć ſłużenia Oyczyźnie w nauczycielſtwie, obalać wſzyſtkie nagród nadzieie, i do upadania na ſercu wſzyſtkich pracuiących przywieść. Bo takowe poſtępowanie odięłoby wſzyſtkim o dobro Edukacyi gorliwym Obywatelom chęć czynienia nowych lub pomnożenia dawnych na tenże koniec funduſzów. Już dobroczynność wielu udzieliła z dochodów ſwoich na konwikty ubożſzey Szlachty, na inſtrumenta, na inne Szkół wygody, udzieliła placów i budynków na Szkoły. Jaka z tey niepewności do podobnych dobrodzieyſtw przeſzkoda! iakie od naśladowania zrażenie!

Bo nakoniec, ani z ſłuſznością, ani z prawidłami goſpodarſtwa kraiowego niezgodny byłby ten zamyſł, któryby ciężar podatku na ſam dochód publiczny Rzpley nakładał. Pieniądze na Edukacyą wyznaczone ſą dochodem ſamey Rzpltey, ſwóy cel ſzczegulny maiącym. Jakże on ma być podległy podatkowaniu dla teyże Rzpltey? Możnaż na Skarb Koronny lub Litewſki- nakładać, aby pewny procent od pieniędzy publicznych płacił Koronie, lub W. Xięſtwu? Przełożenia te, ſama rozwaga, ſamo rzeczy doświadczenie, ſamo życzliwe kraiowi ſerce, bez żadnego na zyſk oſobiſty względu bezſtronnemu zaſtanowieniu ſię poddaie.

Nie może zatym powſzechność narodowa wątpić, aby Prześwietne Stany na Seym niniéyſzy zgromadzone, które wybór tak światłych, tak cnotliwych, tak ſamym dobrem Oyczyzny ſwoiey tchnących Mężów zaſzczyca, nie miały opieką, potwierdzeniem, pochwaleniem, i wſzyſtkiemi zachęcenia ſpoſobami, temu uſtanowieniu nowey dodać świetności i trwałość zabeśpieczyć. Być że to może, aby dzieło w czaſie owego nieſzczęściom i hańbą Oyczyzny ſławnego Seymu dziwnym opatrzności zrządzeniem utworzone, pod okiem i rządem Seymu teraźnieyſzego, tak narodowi miłego, tak u poſtronnych chwalebnego, zachwiane, oſłabione i nadwerężone być miało, a zwrócenie Edukacyinego funduſzu, który od Seymu 1775. ſzanowany, i zagarniaiącey wſzyſtko chciwości wyratowany był, ſtałoby ſię oczewiście dzieła tego równie ſzkódliwym iako haniebnym zburzeniem.

Cała Europa na odgłos tey uſtawy oddawała ſprawiedliwe mądrości gorliwości Króla i Rzecypoſpolitty świadectwo, widząc, iż przez nią Edukacya Polaków ſtała ſię częścią i ſprawą rządu.

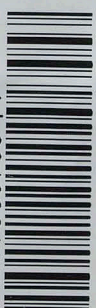
Mowiliśmy z chlubą, że co naymędrſi ſtarożytni i poźnieyſi Filozofowie narodom i Pańſtwom w radach ſwoich podawali, to pierwſza Polſka w ſwoim rządzie uiściła (b). Przykład równie chwalebny iak użyteczny zachęcił inne narody do podobnego, acz w powadze urzędu Rzpltey naſzey niewyrównywaiącego uſtanowienia. W kraiach Ceſarza Rzymſkiego uchwalona Kommiſſya Nauk, w Pańſtwie Roſſyiſkim wybrane od rządu do założenia i utrzymywania Szkoł publicznych oſoby: między innemi wielkiey wagi ſprawami, które zatrudniać maią przyſzły ziazd Stanów Generalnych we Francyi, opatrzenie Edukacyi i uſtanowienie oſobnego na to urzędu od Krola dobroczynnego zamierzone ieſt.

NAYIASNIEYSZY PANIE! Twoiey Królewſkiey opieki, Twoiey o dobro Oyczyzny troſkliwości ta piękna uſtawa owocem ieſt. Ona łaſkawe panowanie Twoie nayrzetelniey chwalebnym w potomności uczyni. Wſpieray ią i zaſłaniay tą ręką, którey ſwoie zaſzczepienia winna, w Twey ona Pańſkiey obronie, w Twym wyſokim oświeceniu, i Oycowſkiey dla kraiu miłości, wielką trwałości i pomyślności ſwoiey nadzieię pokłada, i o niey zapewnioną ſię uznaie.

PRZESWIETNE RZPLTEY STANY! Mądrość przezorna, chęć patryotyczna, o pożytki i zaſzczyty narodu cechą ieſt obrad waſzych. Ta Wam, mimo podawane opaczne zamyſły i układy, nieomylnie ſkaże, co honór, co dobro Polſki, co ſłuſzność i przyſtoyność radzi. Uchoway Boże! aby niechętna dziſieyſzemu Seymowi przeciwność obiecywać ſobie mogła, że w czynach i uſtawach iego, iakąkolwiek ſpotwarzania i oſławiania przyczynę znaydzie, że cokolwiek od wielkich i dobra chwały Oyczyzny zamiarów zdrożnego upatrzy! Europa cała, i cała potomność ſędzią naſzym będzie. Gotowe ieſt uwielbienie dla was, żeście nietylko dzielną gorliwością ſtan Narodu z upodlenia i ſłabości podzwignąć uſiłowali; ale opatrzną nadal przezornością, i radę, i obronę, dla niego w naſtępnych Oyczyzny ſynach obmyślić i zapewnić chcieli.

(a) *Lubo znayduią ſię w nich oſoby zdolne do nauczycielſtwa, i Kommiſsya wybór z nich czyniąc, używać ich niezaniedbuie.*

(b) *Likurg, Plato, Xenofon, L'abbè St: Pierre Tournemine Locque Pan Turgot, Modrzewſki o poprawie Rządu Polſkiego, &c.*

Biblioteka Jagiellońska
stdr0010861

